

МОТИВАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ГОТОВНОСТІ ФІЗИЧНИХ ТЕРАПЕВТІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ

В. Зданюк

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна

кореспондент-автор – Зданюк В.: <zdanyuk.vadym@kpnu.edu.ua

doi: 10.32626/2309-8082.2019-15.47-50

Мотиви діяльності людини взагалі та професійної діяльності зокрема є динамічним утворенням. Вони можуть зазнавати змін під впливом низки чинників — матеріальних, соціальних, психологічних, педагогічних тощо. Таким чином, система потреб, інтересів, мотивів, становлячи мотиваційну сферу особистості, є основою мотиваційного компонента готовності фізичних терапевтів до реалізації здоров'язберігаючих технологій у професійній діяльності. У статті висвітлюються особливості процесу формування мотиваційної готовності фізичних терапевтів до реалізації здоров'язберігаючих технологій, розглядаються три рівні валеологічної спрямованості особистості педагога, розкривається триетапний процес перетворення зовнішніх для суб'єкта діяльності цілей на особистісно значущі.

Ключові слова: мотивація, фізичний терапевт, готовність, здоров'язберігаючі технології.

Zdaniuk V. Motivation as a component of readiness of physical therapist to the implementation of health technologies

Abstract. The motives for human activity in general and professional activity in particular are a dynamic entities. They can undergo changes under the influence of a number of factors – material, social, psychological, pedagogical, etc. Thus, the system of needs, interests, motives, forming the motivational sphere of the individual, is the basis of the motivational component of the readiness of physical therapists to implement health-saving technologies in their professional activity. The article highlights the features of the process of forming the motivational readiness of physical therapists to implement health technologies, discusses three levels of the valeological orientation of the personality of the teacher, reveals a

three-step process of transforming the goals of the subject into personally meaningful ones. During the research, the following research methods were used:

- Theoretical: method of studying information sources, analysis, synthesis, generalization, comparison, systematization, classification to determine the conceptual and categorical apparatus of the study and to consider the state of theoretical and practical elaboration of the investigated problem, identify the factors that provide it decision, substantiation of pedagogical conditions of formation of motivational readiness of physical therapists for realization of health technologies.

- Empirical: a method of expert assessments for diagnosing the level of motivational readiness of physical therapists to implement health technologies. The conducted research gave the grounds for the conclusion about the necessity to include in the complex of measures aimed at formation of motivational readiness of physical therapists for realization of health technologies of the following components:

1. Measures aimed at forming students' motives for professional activity of valeological direction. They should be designed to take into account mechanisms of motivational conditioning and motivational switching.
2. Measures aimed at the formation of students of effective motives for professional activity of valeological direction. They should be developed taking into account the main provisions of pedagogical stimulation.
3. Measures aimed at formation of students' internal motives for professional activity of valeological direction. They should be designed with the motive automation mechanism in mind.

Key words: motivation, physical therapist, readiness, health technologies.

Вступ

У психології мотивації мотив трактується як определена потреба, яка визначає спрямованість діяльності особистості [1]. Вона має складну структуру, до основних компонентів якої належать потреби, мотиви і емоції. При цьому потреба розуміється як стан індивіда, що виникає внаслідок потреби в об'єктах, які необхідні для його існування та розвитку [2].

Сфера потреб особистості – це складна система, до якої, за класифікацією А. Маслоу, належать фізіологічні потреби, потреби в безпеці та захищеності, соціальні потреби, потреби в пошані та потреби самовираження. При цьому будь-яка діяльність (поведінка) людини детермінується декількома або навіть всіма базовими потребами одночасно [3]. Тому професійна діяльність завжди полімотивована та обумовлюється взаємодією найрізноманітніших мотивів – утилітарних, соціальних, власно професійних, зовнішнього самоствердження, особистісної самореалізації тощо. За різних обставин

домінують різні мотиви. Переважання одних мотивів над іншими формує мотиваційні преференції, завдяки яким суб'єкт професійної діяльності у випадку наявності декількох можливостей віддає перевагу певному рішенню.

Мотиви діяльності людини взагалі та професійної діяльності зокрема є динамічним утворенням. Вони можуть зазнавати змін під впливом низки чинників – матеріальних, соціальних, психологічних, педагогічних тощо.

Таким чином, система потреб, інтересів, мотивів, становлячи мотиваційну сферу особистості, є основою мотиваційного компонента готовності майбутнього вчителя фізичної культури до реалізації здоров'язберігаючих технологій у професійній діяльності.

Мета дослідження – висвітлити особливості процесу формування мотиваційної готовності фізичних терапевтів до реалізації здоров'язберігаючих технологій.

Матеріал і методи дослідження

Під час дослідження використовували наступні методи дослідження:

- теоретичні: метод вивчення інформаційних джерел, аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, систематизація, класифікація для визначення поняттєво-категоріального апарату дослідження та розгляду стану теоретичної й практичної розробленості досліджуваної проблеми, виявлення чинників, що забезпечують її вирішення, обґрунтування педагогічних умов формування мотиваційної готовності фізичних терапевтів до реалізації здоров'язберігаючих технологій.

- емпіричні: метод експертних оцінок для діагностування рівня сформованості мотиваційної готовності фізичних терапевтів до реалізації здоров'язберігаючих технологій.

Результати дослідження

За результатами наукових досліджень Б. Ломова та ін. первинними потребами є вітальні (біологічні) потреби, тобто потреби в гомеостазі (збереженні сталості внутрішнього середовища). Ці потреби, виступаючи основою активності живих істот, завдяки тривалій еволюції трансформувались у соціальні та ідеальні (пізнавальні) потреби [4].

Вітальні, соціальні й ідеальні потреби, у свою чергу, поділяються на два різновиди: потреби *збереження* й потреби *розвитку*. Ці два різновиди потреб репрезентують на рівні індивідуальної поведінки діалектично суперечливий характер буття живого, що не зводиться лише до «боротьби за виживання» і встановлення рівноваги з навколишнім середовищем, але передбачає постійне розширення меж освоєння істотою оточуючого світу. Ознака для розрізнення потреб збереження та розвитку – їх відношення до загальноприйнятих суспільно-історичних норм задоволення. Потреби збереження задовольняються в межах норм, потреби розвитку перевищують норму [5].

Вищою формою прояву мотивів у свідомості людини є особистісний смисл – переживання людиною підвищеної суб'єктної значущості предмета або події, що знаходяться в полі дії провідного мотиву. Тому під час формування у людини мотивації діяльності важливим виявляється цілеспрямоване формування особистісних смислів [6]. Будь-яка професійна діяльність завжди полімотивована, оскільки зумовлюється складним переплетінням різноманітних мотивів. При цьому:

а) усі мотиви діяльності певним чином ієрархізовані, тобто існує система домінуючих мотивів;

б) мотиваційна сфера особистості є динамічною системою. Отже, її можна розвивати та коригувати [7].

Особливості процесу формування мотиваційної готовності фізичних терапевтів до реалізації здоров'язберігаючих технологій обумовлюються, у першу чергу, тим, що його результатом має бути валеологічна спря-

мованість їхньої особистості. Домінантними у професійній діяльності валеологічного спрямування виявляються професійні мотиви, стрижнем яких є здоров'я як загальнолюдська цінність.

Категорія «цінність» у комплексі наук про людину трактується в двох контекстах: по-перше, цінність розглядається як суспільний ідеал, як абстрактні уявлення про атрибути обов'язкового в різних сферах суспільного життя, що сформовані у суспільній свідомості; по-друге, як духовне формоутворення особистості, що виступає критерієм оцінки дійсності людиною та джерелом смислуотворюючої основи діяльності [1].

Залежно від рівня сформованості валеологічна спрямованість особистості педагога може виявлятися на трьох рівнях: знаннєвому (за О. Пехотою, абстрактному), дієвому (за О. Пехотою, емпірично-практичному) та особистісному (за О. Пехотою, професійно надбаному) [8].

Учителі, що належать до типу *абстрактних валеологів*, визнають здоров'я суб'єктів навчально-виховного процесу однією з найвищих педагогічних цінностей, проте ці знання мають абстрактний характер, залишаючись на рівні теоретичних положень, не виступаючи «керівництвом до дії». Погляди, що декларуються ними, мають валеологічне спрямування, але не реалізуються в навчально-виховному процесі. У той же час значення знанневих мотивів не можна недооцінювати, оскільки вони є передумовою формування дієвих і внутрішніх мотивів педагогічної діяльності валеологічного спрямування.

Емпірично-практичним валеологам притаманна орієнтація на вдосконалення традиційної системи освіти з позицій педагогіки здоров'я. Проте, якщо їхні спроби виявляються невдалими або їхня інноваційна діяльність зустрічає супротив, наприклад, адміністрації загальноосвітнього навчального закладу, вони можуть відмовитись від своїх намірів щодо впровадження в практику роботи здоров'язберігаючих освітніх технологій.

Освітня, у яких сформовані внутрішні мотиви *професійної діяльності* валеологічного спрямування, незважаючи на зовнішні обставини, працюють за здоров'язберігаючими освітніми технологіями, займають активну позицію в педагогічному колективі з питань їхнього впровадження в практику роботи загальноосвітнього навчального закладу.

Зрозуміло, що під час формування мотиваційної готовності фізичних терапевтів до реалізації здоров'язберігаючих технологій маємо прагнути досягти становлення у студентів внутрішніх (особистісно значущих) мотивів професійної діяльності валеологічного спрямування.

Процеси перетворення зовнішніх цілей на внутрішні в умовах спеціально організованих педагогічних впливів були предметом досліджень І. Зайцевої та С. Занюка [8].

На думку С. Занюка, процес перетворення зовнішніх для суб'єкта діяльності цілей на особистісно значущі доцільно розглядати як триетапний.

На *першому етапі*, завдяки механізмам мотиваційного обумовлення та мотиваційного переключення, формуються передмотиваційні утворення, такзвані «знаннєві мотиви», що, за С. Занюком, являють собою усвідомлення особистістю необхідності певної діяльності, але це знання позбавлено спонукальної функції.

Сутність *мотиваційного обумовлення* полягає в тому, що емоційно нейтральний для особистості подразник пов'язується з подразниками, що викликають позитивні або негативні емоції, набуваючи внаслідок цього відповідного мотиваційного значення. Отже, завдяки мотиваційному обумовленню нейтральні подразники, які передують появі «емоційних» подразників або супроводжують їх, самі починають викликати відповідні емоції. При цьому до умов ефективного обумовлення, за С. Занюком, належать: одночасна (а не відстрочена) дія нейтральних і емоційних подразників, достатня кількість їх сполучень, а також достатня інтенсивність і глибина емоцій.

Мотиваційне переключення являє собою психологічний механізм переносу позитивної мотивації з важливої та привабливої для суб'єкта діяльності (предмета) на те, до чого ми прагнемо сформувати мотивацію. Отже, мотиваційне переключення полягає в актуалізації вже існуючих мотиваційних ставлень, що спрямовуються на нову діяльність (предмет, зміст тощо). Тому умови ефективного переключення збігаються з умовами ефективного обумовлення.

На *другому етапі* завдяки *педагогічному стимулюванню* – комплексу заходів, спрямованого на формування у особистості суспільно значущих мотивів діяльності та поведінки, відбувається трансформація знаннєвих мотивів на мотиви дієві. Питання педагогічного стимулювання були предметом спеціального дослідження І. Зайцевої та ін. [9]. Узагальнення результатів її наукових пошуків дозволило дійти таких висновків:

- стимулювання передбачає навмисний, цілеспрямований вплив на потребо-мотиваційну сферу особистості людини;
- стимул у теорії педагогічного стимулювання розглядається як засіб, що спонукає людей до діяльності, своєрідний зовнішній поштовх;
- сутність педагогічного стимулювання полягає у зсуві мотиву на мету.
- стимули набувають дієвого характеру, стають результативними спонуками активності людини тільки тоді, коли вони трансформуються через установку. При цьому слід зазначити, що установка характеризує стан готовності людини до певної активності, спрямованої на задоволення тієї чи іншої потреби;

- стимули застосовуються разом з іншими педагогічними засобами, створюючи стимулюючу ситуацію, в умовах якої формується і реалізується установка особистості;

- доцільним виявляється виокремлення таких груп стимулів: матеріальні стимули; стимули, що забезпечують установку на готовність до діяльності (стимули суспільної і життєво-практичної значущості, інтересу, перспективи, вимоги, суспільної думки); стимули, що сприяють формуванню ціннісних орієнтацій особистості (ідеали, позитивний приклад, розкриття суспільної значущості даної діяльності); стимули, що змінюють статус особи і групи (довіра, заохочення, опора на власний життєвий досвід студента і всієї групи, громадська думка); емоційні стимули, що передбачають свідому організацію педагогом заходів, які ефективно впливають на емоційну сферу особистості, викликаючи в неї відповідні мотиви. Природно, що названі стимули мають діяти в системі, що теоретично обґрунтована, методично вивірена й оптимально включена до комплексу заходів, спрямованих на створення певної стимулюючої ситуації.

На *третьому етапі* відбувається формування внутрішніх мотивів діяльності, основним психологічним механізмом якого є мотиваційне зміщення (автономізація) мотиву. Його сутність полягає в тому, що способи задоволення певної потреби (мотиву) автономізуються, стаючи самостійними мотивами. Процес мотиваційного зміщення і формування внутрішніх мотивів, за С. Занюком, можна представити таким чином. Довготривале підкріплення діяльності (яка була тільки засобом задоволення певної потреби) позитивними емоціями призводить до мотиваційного зміщення цих емоцій з потреби на діяльність. Внаслідок цього діяльність, що була тільки засобом задоволення певних потреб, насичується позитивними емоціями та набуває автономного збуджуючого характеру. Таким чином діяльність набуває мотиваційної автономності, починає сама виступати як мотиваційний фактор. У цьому випадку говорять про сформованість внутрішніх мотивів діяльності, коли людина починає отримувати задоволення від самої діяльності. При цьому до факторів, що сприяють формуванню внутрішньої мотивації, належать: динамічний баланс вимог і здібностей; залучення до процесу викладання внутрішньо мотивованих наставників; наявність прикладів для наслідування; створення ситуації вільного вибору, що супроводжується чітким структуруванням ситуації вибору (необхідним виявляється надання суб'єктам діяльності повної інформації відносно умов, можливостей та наслідків ситуації вибору); створення умов для взаємодії, співпраці й співтворчості [8].

Дискусія

У психології мотивації процес формування цілей суспільно значущої діяльності (зокрема й професійної) розглядають як трикомпонентний (С. Занюк та ін.). На першому етапі формуються знаннєві мотиви; на другому – відбувається трансформація знаннєвих мотивів на дієві; на третьому – дієві мотиви перетворюються на внутрішні. Знаннєві мотиви є перед мотиваційними утвореннями, які виявляються в усвідомленні особистістю необхідності певної діяльності, але це знання позбавлене спонукальної функції. Виникнувши в процесі цілеспрямованого навчання, знаннєві мотиви можуть за сприятливих умов ставати узагальненими й перетворюватися на дієві [10].

Обговорення результатів дослідження. Спираючись на охарактеризовані теоретичні положення, нами було конкретизовано зміст мотиваційного компонента таким чином:

- переконаність у значущості професійної діяльності валеологічного спрямування;
- спрямованість на реалізацію здоров'язберігаючих технологій у професійній діяльності;
- потреба в самоосвіті в галузі здоров'язберігаючої педагогіки;
- прагнення до творчого застосування здоров'язберігаючих технологій у професійній діяльності;
- віра в можливість досягнення успіху в реалізації основних ідей здоров'язберігаючої педагогіки.

Усе це означає, що провідною цільовою установкою у формуванні мотиваційної готовності фізичних терапевтів до професійної діяльності є досягнення мети, за якої кожен студент – майбутній фізичний терапевт –

сприйматиме проблеми, пов'язані зі збереженням і зміцненням здоров'я всіх суб'єктів освітнього процесу (школярів, педагогів, батьків учнів і членів їх сімей тощо) як особистісно значущі. Основою ж мотиваційної готовності вчителя фізичної культури до реалізації здоров'язберігаючих технологій має бути, за нашим переконанням, розуміння здоров'я як абсолютної особистої та соціальної цінності, переконання в необхідності піклуватися про власне здоров'я та здоров'я інших людей.

Висновок

Отже, проведене дослідження дало підстави для висновку про необхідність включення до комплексу заходів, спрямованих на формування мотиваційної готовності фізичних терапевтів до реалізації здоров'язберігаючих технологій таких складових:

1. Заходів, спрямованих на формування у студентів знаннєвих мотивів професійної діяльності валеологічного спрямування. Вони мають розроблятися з урахуванням механізмів мотиваційного обумовлення та мотиваційного переключення.

2. Заходів, спрямованих на формування у студентів дієвих мотивів професійної діяльності валеологічного спрямування. Вони мають розроблятися з урахуванням основних положень педагогічного стимулювання.

3. Заходів, спрямованих на формування у студентів внутрішніх мотивів професійної діяльності валеологічного спрямування. Вони мають розроблятися з урахуванням механізму автоматизації мотиву.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Джерела та література

1. Зимняя И.А. Педагогическая психология. [2-е изд., доп., испр. И перераб.] М.: Логос, 1999. 331 с.
2. Пономаренко В.А. Готовность к деятельности в направленных системах: Психологический аспект / М.И. Дьяченко и др. Минск, 1985. 200 с.
3. Маслоу А. Мотивация и личность. СПб. : Питер, 2003. 351 с.
4. Ломов Б.Ф. Проблемы. общения в психологи. М.: Мысль, 1984. 216 с.
5. Социальная психология личности в вопросах и ответах : учебное пособие / Под ред. В. А. Лабунской. М.: Гардарики, 1999. 397 с.
6. Гавриш І.В. Питання формування мотивів інноваційної діяльності вчителя / *Теоретичні і методичні засади професійної освіти: Зб. наук. праць.* Київ: Науковий світ, 2001. С. 29–40.
7. Освітні технології: Навч.-метод. посібник / За заг. ред. О. Пехоти. К.: А.С.К., 2001. 256 с.
8. Занюк С.С. Психологія мотивації: Навч. посібник. К.: Либідь, 2002. 304 с.
9. Зайцева І.В. Педагогічне стимулювання в контексті гуманізації навчально-виховного процесу / *Оновлення змісту, форм і методів навчання та виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.* Рівне. 2000. №11. С.113–117.
10. Занюк С. Психологія мотивації. К. : Ника-Центр, 2008. 352 с.

References

1. Zimnyaya I.A. (1999) *Pedagogicheskaya psihologiya*. [2-e izd., dop., ispr. I pererab.] M.: Logos., 331 p.
2. Ponomarenko V.A. (1985) *Gotovnost k deyatel'nosti v napravlennyih sistemah*: [Psihologicheskiiy aspekt M.I. Dyachenko i dr]. Minsk., 200 p.
3. Maslou A. (2003) *Motivatsiya i lichnost*. SPb. Piter., 351 p.
4. Lomov B.F. (1984) *Problemyi obscheniya v psihologii*. M. Myisl., 216 p.
5. *Sotsial'naya psihologiya lichnosti v voprosah i otvetah*. [Uchebnoe posobie] Pod red. V. A. Labunskoy. M. Gardariki, 1999. 397 p.
6. Gavry'ph I.V. (2001) *Py'tannya formuvannya motyv'viv innovacijnoyi diyal'nopti vchy'telya*. [Teorety'chni i metody'chni zasady' profesijnoyi osvity'] Zb. nauk. pracz`. Ky'yiv. Naukovy'j svit., P. 29-40.
7. *Osvitni tehnologiyi* (2001). [Navch.-metod. posibny'k]. Za zag. red. O. Pyexoty`. K. A.S.K., 256 p.
8. Zanyuk S.S. (2002) *Psy'xologiya motyv'vacyi*. [Navch. posibny'k. K.: Ly'bid]. 304 p.
9. Zajceva I.V. (2000) *Pedagogichne sty'mulyuvannya v konteksti gumanizaciyi navchal'no-vy'xovnogo procesu*. [Onovlennya zmistu, form i metodiv navchannya ta vy'xovannya v zakladaх osvity']. Zbirny'k naukovy'x pracz`. Rivne.. 11. P.113–117.
10. Zanyuk S. (2008). *Psihologiya motivatsii*. K. Nika-Tsentr., 352 p.

Надійшла 1.12.2019